

В. В. Євдокимов*д.е.н., професор, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Державна політика в сфері правоохоронної діяльності має забезпечити виконання основних аспектів безпеки держави, суспільних відносин, громадського порядку та інше. Вихідні положення державної політики в сфері правоохоронної діяльності є складним питанням виходячи із значення та мети такого виду державної діяльності. Правоохоронна діяльність як об'єкт державної політики видозмінювалася, що обумовлено різними історичними умовами та динамічною трансформацією суспільних відносин. Вітчизняні вчені не мають єдиного підходу щодо періодизації розвитку правоохоронної діяльності та тих вихідних положень, які її характеризували в певний історичний період розвитку. Саме тому нами було досліджено та охарактеризовано правоохоронну діяльність на різних етапах її розвитку в Україні. В результаті чого було виявлено, що кожен історичний період розвитку держави та її політики визначає вихідні положення правоохоронної діяльності. Зокрема, проведений аналіз показав, що на специфіку правоохоронної діяльності впливали різні політичні режими та в залежності від них вона виступає або інструментом для забезпечення певних суспільних, державних, політичних, а в окремих випадках особистісних цілей, або формує громадський порядок, боротьбу зі злочинністю та забезпечення дотримання конституційних прав та свобод громадян. Також проведений аналіз історичного розвитку правоохоронної діяльності показав, що історичні умови визначають специфіку суспільних відносин, на які направлені інструменти правоохоронної діяльності. Зокрема, було виявлено, що в залежності від кожного історичного періоду, йому були притаманні різні суспільні відносини, для яких характерні економічні, соціальні, екологічні, національні, культурні, освітні та інші властивості. Це в свою чергу призводить до специфіки об'єкту правоохоронної діяльності та напрямів за якими будуть забезпечуватися громадський порядок та боротьба злочинністю. Проведене дослідження дало змогу з'ясувати як змінювалася мета та яким чином змінювалися завдання правоохоронної діяльності, в результаті чого було з'ясовано місце правоохоронної діяльності в системі державного управління.

Ключові слова: держава, державна політика, правоохоронна діяльність, етапи історичного розвитку, періодизація розвитку правоохоронної діяльності.

Постановка проблеми. Вітчизняні вчені не мають єдиного підходу щодо періодизації розвитку правоохоронної діяльності та тих вихідних положень, які її характеризували в певний історичний період розвитку. В зазначеному контексті актуалізується науковий пошук особливостей розвитку правоохоронної діяльності на різних етапах історичного розвитку держави, що дасть можливість з'ясувати яким чином, змінювалися мета та завдання правоохоронної діяльності в системі державного управління.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначенні питання стали об'єктом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Андрієнко Ю.В., Іванова В.М., Скакуна О.Ф., Юзікова Н.С. Гриценко В.Г. та інші.

В працях вказаних вчених розглянуті історичні положення розвитку правоохоронної діяльності, проте яким чином, змінювалися мета та завдання правоохоронної діяльності в системі державного управління залишається відкритим.

Мета статті – охарактеризувати особливості розвитку правоохоронної діяльності на різних етапах історичного розвитку України.

Викладення основного матеріалу. Виникнення правоохоронної діяльності в світі пов'язано із необхідністю запобігання та протидії злочинності в суспільстві. Андрієнко Ю.В. вказує, що «злочинність як антисуспільне явище виникло на зорі людства. Як добре відомо із одного із найдавніших історичних документів про істо-

рію людства – Старого Завіту, третя людина на землі – Каїн – через почуття заздрощів вбила четверту людину – свого брата Авеля. З тих пір винищення людиною собі подібних за своїми масштабами зовсім не поступалося подібному поширеному явищу в тваринному світі, основаному на раціональному інстинкті, а не на розумі» [1, с. 6].

Вітчизняні вчені не мають єдиного підходу щодо періодизації розвитку правоохоронної діяльності та тих вихідних положень, які її характеризували в певний історичний період розвитку. В таблиці 1 представлено підходи вітчизняних вчених щодо періодизації розвитку правоохоронної діяльності.

Характеристика вихідних положень правоохоронної діяльності в Україні виходячи із запропонованих положень вітчизняного дослідника проблем теорії держави і права В.М. Іванова є не можливою. Вважаємо, що така періодизація в більшій мірі носить загальний характер та не в повній мірі характеризує правоохоронну діяльність як механізм реалізації безпекових функцій держави. Зокрема, виділення такого періоду як «Початок державно-правового розвитку правоохоронної системи на теренах України» не визначає певних історичних етапів як розвитку державності на території України, так і історичних етапів суспільного розвитку. Зазначений часовий проміжок розвитку людства характеризується різними суспільними укладами та формаціями. Наступні виділені етапи автори співпадають із точкою зору вітчизняного вченого Скакуна О.Ф. [3].

Виділення такого етапу розвитку правоохоронної системи як «Період розвитку Давньоруської правоохоронної системи» є цілком логічним та визначається інституційними ознаками формування держави. На нашу думку, коли мова йде про правоохоронну діяльність варто зважати на становлення держави як суспільного інституту за сучасними науковими критеріями. В свою чергу, коли мова йде про добу козацтва на території України, то варто зазначити, що державні інститути та правоохоронна діяльність були нероздільними. Власне формування козацтва в більшій мірі пов'язано із необхідністю виконання правоохоронної функції та забезпечення безпеки.

Виділений автором четвертий етап «Період відродження української національної правоохоронної системи» варто характеризувати як особливий період розвитку державності та пра-

воохоронної системи. На даному етапі формуються державні інституції, в тому числі правоохоронні. Проте, певним чином неефективна політика в сфері правоохоронної діяльності Центральної Ради стала причиною високої мінливості держави від впливу зовнішніх факторів і як результат – радянська окупація України. Часовий проміжок даного етапу є досить коротким, проте саме на даному етапу закладені національній ідеї розвитку як держави так і її основної функції – правоохоронної.

Радянський період розвитку правоохоронної системи характеризується її використанням для цілей становлення та укріплення тоталітарного режиму та диктатури. Даний період найбільш чітко показує значення та роль правоохоронних органів в формуванні тоталітарних режимів, обмеження прав та свобод громадян, терор проти населення та інше. Вихідними положеннями такого періоду є завдання збереження партійної влади та маскуванню незаконної діяльності правоохоронної системи певними соціальними цілями. Радянський етап характеризується специфічними антисуспільними методами та завданнями правоохоронної діяльності.

Зауважимо, що охарактеризувати радянський етап розвитку правоохоронної системи за весь період існування Радянського Союзу не можливо, адже реформування правоохоронної системи відбувалися зі зміною як політичних лідерів, так і зі зміною політики Комуністичної Партії. Радянський період можна характеризувати як за виділеними історичними етапами, так і в контексті модернізації завдань правоохоронної системи. В даному контексті пропонує свою періодизацію Юзікова Н.С. [5]:

1. Становлення радянської правоохоронної системи;
2. Правоохоронна система в період відбудови народного господарства;
3. Правоохоронна система завершення будівництва соціалізму;
4. Правоохоронна система в період 1958 – 1970 рр.;
5. Період розвитку правоохоронної системи 1970 – 1990 рр.;
6. Сучасний стан організації правоохоронної системи (незалежна Україна).

Вважаємо, що кожен період розвитку Радянського союзу характеризувався зміною мети та завдань правоохоронної діяльності як ключових вихідних положень.

Характеристика правоохоронної діяльності на різних етапах її розвитку в Україні

Етап	Період	Джерело
1. Початок державно-правового розвитку правоохоронної системи на теренах України	Середина I тис. до н.е. – середина I тис. н.е.	Іванов В.М. [2]
2. Період розвитку Давньоруської правоохоронної системи	VI – XIV ст. ст.	
3. Правоохоронна системи за часів доби козацтва	XV – XVIII ст. ст.	
4. Період відродження української національної правоохоронної системи	1918 – 1921 рр.	
5. Період становлення і розвитку правоохоронної системи України як радянської республіки, а з 1992 р. як союзної радянської республіки у складі СРСР	1917 – 1991 р.	
6. Період розбудови та розвитку сучасної української правоохоронної системи	з 1991	
1. Правоохоронна системи часів Київської Русі	IX – XIII ст. ст.	Скакун О.Ф. [3]
2. Правоохоронна система гетьманщини	XVII – XVIII ст. ст.	
3. Правоохоронна система УНР та ЗУНР	1917 – 1921 рр.	
4. Правоохоронна система УРСР	1919 – 1991 рр.	
5. Правоохоронна система незалежної України	з 1991	
1. Становлення радянської правоохоронної системи	1917 – 1925 рр.	Юзікова Н.С. [4]
2. Правоохоронна система в період відбудови народного господарства	1925 – 1937 рр.	
3. Правоохоронна система завершення будівництва соціалізму	1937 – 1958 рр.	
4. Правоохоронна система в період 1958 – 1970 рр.	1958 – 1970 рр.	
5. Період розвитку правоохоронної системи 1970 – 1990 рр.	1970 – 1990 рр.	
6. Сучасний стан організації правоохоронної системи (незалежна Україна)	1991 р. -	
1. Стародавні часи становлення правоохоронної системи	V – XV	Гриценко В.Г. [5]
2. Правоохоронна система за часів Київської Русі	IX – XIII	
3. Правоохоронна система у період 1722 – 1864 рр.	1722 – 1864 рр.	
4. Розвиток правоохоронної системи 1864 – 1917 рр.	1864 – 1917 рр.	
5. Становлення правоохоронної системи у період 1917 – 1939 рр.	1917 – 1939 рр.	
6. Правоохоронна система в часи війни	1939 – 1945 рр.	
7. Історичний розвиток правоохоронної системи 1945 – 1990 рр.	1945 – 1990 рр.	
8. Становлення правоохоронної системи в незалежній Україні	1991 р. -	

Виділення етапу «Період розбудови та розвитку сучасної української правоохоронної системи» є цілком логічним проте мало змістовним, адже протягом 30 років незалежності України правоохоронна система підлягала вагомим трансформаціям. Варто зазначити, що правоохоронна системи України за період незалежності є досить мінливою до системи політичних відносин, які діють в Україні. А в останні роки характеризується мінливістю до запитів західних фінансових донорів.

Ідентичні підходи спостерігаються і за іншими авторам, які досліджували правоохоронну функцію в контексті розвитку дисципліни «Історія та теорія держави і права». Визначенні авторами підходи є логічними з позиції розвитку держави, проте зміст та вихідні положення правоохоронної діяльності можуть значно трансформуватися в умовах її реформування, що відбувалося в декілька етапів при незалежній

Україні.

Кожен історичний період розвитку держави та її політики визначає вихідні положення правоохоронної діяльності. Це обумовлено наступними положеннями:

1) Різні політичні режими визначають специфіку правоохоронної діяльності в державі. Правоохоронна система держави була, є та буде інструментом для забезпечення певних суспільних, державних, політичних, а в окремих випадках, особистісних цілей, якщо мова йде про диктатуру. Так, коли ми говоримо про диктаторські режими, правоохоронна діяльність є основою збереження влади диктатора та здійснення терору проти населення. Прикладами є: Уганда при правлінні Аміна, Німеччина за часів Гітлера, Радянський союз за часів Сталіна та інші. В демократичних країнах правоохоронна діяльність виконує зовсім інші цілі, а саме формування громадського порядку, боротьбу зі злочинністю

та забезпечення дотримання конституційних прав та свобод громадян. Відповідно в першому випадку правоохоронна система використовує інструменти, які порушують конституційні права та свободи, а в другому – інструменти, що забезпечують їх виконання;

2) Історичні умови визначають специфіку суспільних відносин, а отже об'єкту на які направлені інструменти правоохоронної діяльності. Так, кожному історичному періоду властиві суспільні відносини, що визначають в себе, економічні, соціальні, екологічні, національні, культурні, освітні та інші властивості. Це в свою чергу призводить до специфіки об'єкту правоохоронної діяльності та напрямів за якими будуть забезпечуватися громадський порядок, боротьба злочинністю. Так, в залежності від економічної системи, що властива тому чи іншому історичному етапу розвитку держави характерні властивості, які визначають напрями економічної активності людини.

Висновки і пропозиції. В результаті проведеного дослідження нами було з'ясовано особливості розвитку правоохоронної діяльності на різних етапах історичного розвитку держави. Це

дало можливість з'ясувати яким чином змінювалися мета та завдання як власне правоохоронної діяльності, так і її місце в системі державного управління.

Список використаної літератури

1. Андриенко Ю.В. Экономика преступления: теоретическое и эмпирическое исследование определяющих факторов преступности. Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук. Специальность 08.00.13 – математические и инструментальные методы экономики. – Москва. – 2004. –132 с.
2. Іванов В.М. Історія держави і права України: підручник. К.: КУП НАНУ, 2013. – 892 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. – 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 512 с.
4. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник. – 4-те видання перероблене та доповнене. К.: Істина, 2006. – с.320
5. Гриценко В.Г. Адміністративно-правові засади оптимізації правоохоронної системи в Україні: монографія. Кіровоград: Полімед-Сервіс, 2014 р. – с. 370

levdokymov V. V. Peculiarities of development of law enforcement activity at different stages of historical development of Ukraine

State policy in the field of law enforcement should ensure compliance with key aspects of state security, public relations, public order and more. The initial position of state policy in the field of law enforcement is a difficult issue based on the importance and purpose of this type of state activity. Law enforcement as an object of state policy has changed, due to different historical conditions and the dynamic transformation of social relations. Domestic scholars do not have a single approach to the periodization of the development of law enforcement and those starting points that characterized it in a certain historical period of development. That is why we researched and characterized law enforcement activities at different stages of its development in Ukraine. As a result, it was found that each historical period of development of the state and its policy determines the initial provisions of law enforcement. In particular, the analysis showed that the specifics of law enforcement were influenced by different political regimes and, depending on them, it serves either as a tool to ensure certain social, state, political, and in some cases personal goals, or forms public order, fight crime and ensure observance of constitutional rights and freedoms of citizens. Also, the analysis of the historical development of law enforcement showed that the historical conditions determine the specifics of social relations, which are the tools of law enforcement. In particular, it was found that, depending on each historical period, it was characterized by different social relations, which are characterized by economic, social, environmental, national, cultural, educational and other properties. This, in turn, leads to the specifics of the object of law enforcement activities and areas in which public order and the fight against crime will be ensured. The study made it possible to find out how the purpose changed and how the tasks of law enforcement changed, as a result of which the place of law enforcement in the system of public administration was clarified.

Key words: state, state policy, law enforcement, stages of historical development, periodization of law enforcement.